

L. VARGA PÉTER

Szürreál élet és halál

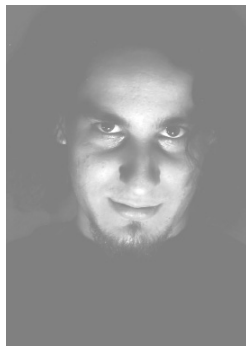
Tim Burton: Rímbörtön, avagy az Osztrigrasrác mélabús halála és más történetek (The Melancholy Death of Oyster Boy and Other Stories). A szerző rajzaival
Fordította: Stern Gábor
Magvető – Xpress, Budapest, 2008.
128 oldal, 2490 Ft.

Az eredeti megjelenéshez (1997) képest tizenegy évvel később magyarul is megjelent Tim Burton filmrendező verseskötete, a *Rímbörtön, avagy az Osztrigrasrác mélabús halála és más történetek*. A vékony könyvecske az abszurd és morbid történetek mellett tartalmazza a szerző hasonló felfogásban készült rajzait, így akik kedvelik filmes munkáit, talán nem csalódnak a kötetben sem.

Akkor sem, ha első pillantásra a roppant keresett és szellemesnek vélt *Rímbörtön* cím óvatosságra int. Az eredeti – *The Melancholy Death of Oyster Boy and Other Stories* – nem nyújt fogódzót a műformát illetően, jóllehet már a cím olyan képzettársításokat eredményezhet, melyek Tim Burton helyenként morbid, szürreális fantáziáját és képi világát idézik.

A műforma pedig a vers, mégpedig túlnyomórészt „rímes”, azaz kötött formájú vers, azon belül is a humoros, néhol a limerickre emlékeztető, néhol a lazább elbeszélő költeményeket az abszurd humorral keverő hangütés a domináns. Akárcsak a filmek meghatározó, helyenként gótikus, helyenként szürreális (de mindenhol nyomatékosan reflektált) képi világa, úgy a versek által kiépülő fiktív világ is különös, alkalmasint szürreális közeg, ahol csupa olyan lény tengeti magányos, kitzasztott, boldogtalan, mégis mulatságosan bemutatott életét, akiknek a szenvedése éppen szürrealitásukból fakad. A Pacasrác például olyan szuperhős, akinek semmilyen kiemelkedő képessége nincs, viszont mindenütt foltot hagy (ezért drága a mosodaszámlája); a sokszemű lány fején anyyi szemgolyó van, hogy ha sír, bőrig ázol; a Robotgépgyerekek pedig úgy fogant, hogy anyja egy mikrohullámú sütővel halt. A címszereplő Osztrigrasrác félig ember, félig a nevében szereplő lény, ezért – és nyilván, a szokottól eltérő testi adottságai folytán – kitzasztott figura, akit apja fogyaszt el jó étvágygyal afrodisziákum gyanánt.

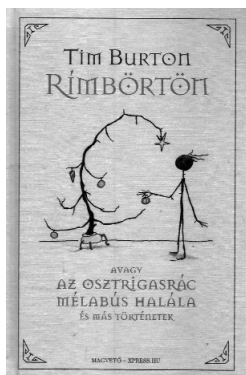
Rajtuk kívül is még számos különös figurával találkozunk, akik valamiképp a boldogságot keresik, de végül vagy el kell, hogy fogadják saját különységüket, meg nem értettségük boldogtalanságát

(mint a Vudulány, a Bámuló Lány vagy Jani, a rusnya Pingvinsrác), vagy valamilyen módon belehalnak az életbe (a Killed By Life örökbecsű szlogenje rájuk tehát tökéletesen illik). A *Hulla(dék)lány* például a következő módon: „*Hulladék a teste / igen, ő volt Hulladéklány maga. / Szurtos volt a képe, / s penetráns a szaga. // Folyton csak bú-sult, / szinte elepedt – mert nem ismert más otthont, / mint a szeméttelpepet. // Csak akkor örült, / ha látta Stant, / a helyi kukás / fél-istent. // Gyűrűt is hozott, / de a lányt el nem vehette, / mert az köz-ben magát / a hulladékdarálóba vetette.*” Vagy íme Dinnyefej mindenki számára példázatos élete s halála: „*Volt egyszer egy morózus dinnye. / Csak ült napszámra, / s várta a halált, hinnyel! // De vigyázz, mit kívánsz! / Az ábra mellékelve. / Így lett a dinnye / egy bakancs által meglékelve.*”

Tim Burton versikéi, mondókái úgy beszélnek el a furcsa figurák szomorú életét és halálát, hogy a nyelvben létező rögzült kifejezések, idiómák szó szerinti olvasásával pecsételik meg az alakok sorsát. Sőt maguk a különös szerzetek mintegy az idiómák, nyelvi fordulatok által kelnek életre – hogy aztán a nyelvi poén elsütése során úgyszólván épp a nyelvi „történésbe” pusztuljanak bele. Ímhol *A Pálcikasrác és a Gyufalány szerelme*: „*Pálcikasrác és Gyufalány; / a csávó imádta a bigét. / Hogy miért, nem talány, / hisz lángra lobbantotta szívét. // De gyufa és pálcika közt / örökké tarthat e varázs? / Jaj, forrófejű a nő; és a srácból / nem marad, csak parázs.*” – *Szervác, a Szennysrác* pedig, aki előszeretettel szipuzik mindenféle mérgező anyagot, a következő szóvirágba hal bele a történet szerint: „*Kivitték a kertbe, / hol friss levegőt inhalált. / Lesápadt, s érezte, / így lel végül kínhalált. // Rövid életének végén / talpát így dobta föl. / Ki gondolta volna, / hogy a természet lágy öle öl.*”

Hozzá kell tenni, hogy az ötletes magyar fordítások – itt-ott átköltések – fokozzák a szójátékok, nyelvi trükkök „cselekvésének” szerepét, de persze az eredeti ugyancsak bővelkedik bravúrokban. Hogy lássuk a különbségeket, a fentebb idézett *Pálcikasrác...-ot* idemáso-lom: *Stick Boy and Match Girl in Love*: „*Stick Boy liked Match Girl, / He liked her a lot. / He liked her cute figure, / he thought she was hot. // But could a flame ever burn / for a match and a stick? / It did quite literally; / he burned up quick.*” Látható, hogy az eredeti nagyobb mértékben hagyatkozik az egyébként a szöveg melletti oldalon futó rajzokra: a „vékony (alak)” természetesen a gyufa alakját jelöli, a „she was hot” kijelentés pedig („dögös” és, szó szerint, „forró”) éppen ebből a bájos vékony alkatból következik a vers logikája szerint. A magyar átköltés voltaképp különösebb faxni nélkül építi be az eredeti önreflexióját: azt tehát, hogy „szó szerint” („literally”) kell vennünk a „láng” – mely egyúttal „szerelem”, „szervedély” („flame”) – égését. (Hozzátehetjük, hogy a versike nyelvi áthallásai ugyancsak jelentésképzők lehetnek: a „figure” játékba hozhatja a „figurális”, tehát „képes”, „átvitt értelmű” beszéd retorikáját, mely e helyütt épp a „literally”-val, azaz a „szó szerinti” olvasással kerül szembe. Ezek a

megoldások képezik a szövegek játékosságának alapját, mintegy a bemutatott világ és a nyelvi cselekvés széttartásából keletkező, a kötetben minden esetben morbid mód humoros feszültséget.)

Summa summarum, kellemes (húsz perces) kikapcsolódást nyújt Tim Burton sajátos humorú és fantáziájú kis könyvecskéje, a nyelvi ínyencségek pedig el lehet csemegézni. Ennél azonban se több, se kevesebb az *Osztrigaszác*. (Az eredeti teljes egészében, rajzokkal együtt elérhető a következő helyen: <http://homepage.eircom.net/~sebulbac/burton/home.html>; itt pedig mindenféle érdekesség olvasható és nézhető a kötetről, illetve TB-ről: <http://www.timburton-collective.com/oysterboy.html>).

BA: *Sleep Today for Yesterday*, audiovizuális performansz, Budapest, 2009.

